

Sygn. akt I ACa 1190/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 3 czerwca 2016 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie I Wydział Cywilny w składzie następującym:

Przewodniczący: SSA Bogdan Świerczakowski (spr.)

Sędziowie: SA Barbara Trębska

SO (del.) Paulina Asłanowicz

Protokolant: Karolina Długosz

po rozpoznaniu w dniu 3 czerwca 2016 r. w Warszawie

na rozprawie

sprawy z powództwa K. R.

przeciwko Skarbowi Państwa - Aresztowi Śledczemu W. M. w W.

o zapłatę

na skutek apelacji obu stron

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 17 grudnia 2014 r., sygn. akt XXIV C 217/14

I. zmienia zaskarżony wyrok w punkcie 2. (drugim) w części w ten sposób, że zasądza od Skarbu Państwa – Aresztu Śledczego W. M. w W. na rzecz K. R. dalszą kwotę 10.000 zł (dziesięć tysięcy złotych);

II. oddala apelację powoda w pozostałym zakresie;

III. oddala apelację pozwanego;

IV. znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania apelacyjnego.

Barbara Trębska Bogdan Świerczakowski Paulina Asłanowicz

Sygn. akt I ACa 1190/15

UZASADNIENIE

Pozwem z dnia 14 kwietnia 2009 r. K. R. wniósł o zasądzenie od pozwanego Skarbu Państwa-Aresztu Śledczego W.-M. w W. kwoty 20.000 zł tytułem odszkodowania oraz 20.000 zł tytułem zadośćuczynienia z uwagi na pozbawienia intymności, narażenie za zatrucia pokarmowe i bakteriologiczne, narażanie na kontakt ze zwierzętami kanalizacyjnymi podczas odbywania kary pozbawienia wolności oraz ignorowania jego osoby i gróźb karalnych przez funkcjonariuszy pozwanego.

W piśmie z dnia 9 grudnia 2013 r. powód rozszerzył powództwo wnosząc o zasądzenie od pozwanego kwoty 120.000 zł, ponosząc że spowodowane to jest przewlekłością postępowania, stronnictwami i ignorancją Sądu. Z kolei w piśmie z dnia 28 kwietnia 2010 r. powód wskazał, że swoje roszczenia wiąże z całokształtem warunków bytowych w jednostce pozwanego, w szczególności przeludnionych cel i braku zabudowanych kąpek sanitarnych (pismo - 97-98).

Wyrokiem z dnia 17 grudnia 2014 r. Sąd Okręgowy w Warszawie zasądził od Skarbu Państwa - Aresztu Śledczego W. M. w W. na rzecz powoda K. R. kwotę 5.000 zł (pkt 1), oddalił powództwo w pozostałym zakresie (pkt 2), odstąpił od obciążenia powoda K. R. kosztami procesu (pkt 3) i zniósł wzajemnie między stronami koszty zastępstwa procesowego (pkt 4).

Podstawa faktyczna rozstrzygnięcia jest następująca.

K. R. od 16 roku życia, tj. od 2000 r. odbywa karę 25 lat pozbawienia wolności. W Areszcie Śledczym W.-M. powód przebywał o okresie od 21.07.2006 r. do 23.08.2006 r., od 12.09.2006 r. do 31.12.2008 r. oraz w okresie od 23.02.2009 r. do dnia złożenia pozwu, tj. 14.04.2009 r. W tym czasie powód na skutek przewinień dyscyplinarnych przebywał 5 razy w celach izolacyjnych: w pawilonie (...) celi nr (...) o powierzchni 7 m2 w okresie od 23.10.2006 r. do 26.10.2006 r., w pawilonie (...) celi nr (...) o powierzchni 7,45 m2 w okresie od 16.10.2006 r. do 31.10.2006 r. oraz w okresie od 24.11.2006 r. do 6.12.2006 r., w pawilonie (...) celi nr (...) o powierzchni 6,86 m2 w okresie od 6.12.2006 r. do 8.12.2006 r. oraz w pawilonie (...) celi nr (...) o powierzchni 7,45 m2 w okresie od 17.10.2008 r. do 31.10.2008 r. oraz w okresie od 3.4.2009 r. do 10.4.2009 r.

W celach mieszkalnych w początkowym okresie, w sierpniu 2006 r., powód przebywał w pawilonie (...) celi nr (...) w tzw. celi transportowej o powierzchni ok. 21 m2, gdzie w różnych czasie przybywało od 6 do 12 osadzonych, zatem na jednego osadzonego przypadała powierzchnia od ok. 3,5 m2 do 1,75 m2. W celi transportowej występowały karaluchy, a kąpek sanitarny był odgrodzony kotarą. Pozwany przeprowadzał dezynsekcję z powodu pojawiania się karaluchów. Od września 2006r. do 7.05.2007 r. powód przebywał w celach spełniających warunek 3m2 na osobę. Za okres od 7.05.2007 r. do 2.08.2007 r. brak jest informacji o powierzchni cel, w których powód przebywał bowiem zaludnienie cel nie było w tym okresie monitorowane.

Następnie powód przebywał w następujących celach mieszkalnych:

- pawilonie(...) celi nr(...)o powierzchni 7,36 m2 w okresie 2.08.2007 r. - 10.08.2007 r. wraz z jednym osadzonym - na jednego osadzonego przypadała powierzchnia 3,68 m2,

- pawilonie (...) celi nr(...) o powierzchni 7,88 m2 w okresie 10.08.2007 r. - 6.11.07 r. wraz z jednym osadzonym - jednego osadzonego przypadała powierzchnia 3,94 m2,

- pawilonie(...) celi nr(...) o powierzchni 9,65 m2 w okresach: 6.11.2007 r. - 13.11.07 r., 15.11.2007 r. - 30.11.2007 r., 5.12.2007 r. - 9.12.2007 r., 11.12.2007 r.- 25.12.2007 r. wraz z 3 osadzonymi - na jednego osadzonego przypadała powierzchnia 2,41 m2, w okresach: 14.11.2007 r., 30.11.2007 r. - 5.12.2007 r. 10.12.2007 r. wraz z dwoma osadzonymi, zatem na jednego osadzonego przypadała powierzchnia 3,22 m2,

- pawilonie(...) w celi nr (...) o powierzchni 9,75m2 w okresach: 27.12.2007 r. - 6.01.2008 r., 11.01.2008 r. - 14.01.2008 r., 22.01.2008 r. - 23.01.2008 r., 15.02.2008 - 9.03.2008 r., 25.04.2008 r., - 1.08.2008 r., 4.08.2008 r. - 12.08.2008 r. wraz z trzema osadzonymi, zatem na jednego osadzonego przypadała powierzchnia 2,44 m2, w okresach: 7.01.2008 - 10.01.2008 r., 15.01.2008 r. - 21.01.2008 r., 28.01.2008 r. - 15.02.2008 r., 13.03.2008 r. - 25.04.2008 r., 1.08.2008 r. - 4.08.2008 r. wraz z dwoma osadzonymi, zatem na jednego osadzonego przypadała powierzchnia 3,25 m2 w okresie 24.01.2008 r. - 27.01.2008 r. wraz z jednym osadzonym, zatem na jednego osadzonego przypadała powierzchnia 4,86 m2,

- pawilonie (...) celi nr(...)o powierzchni 9,65 m2 w okresie 10.03.2008 r. - 13.03.2008 r. wraz z 2 osadzonymi - na jednego osadzonego przypadała powierzchnia 3,22 m2,

- pawilonie (...) celi nr (...) o powierzchni 9,01 m² w okresie 13.08.2008 r. – 12.10.2008 r. wraz z 3 osadzonymi - na jednego osadzonego przypadła powierzchnia 2,25 m²,

- pawilonie (...) w celi nr(...) o powierzchni 10,05 m² w dniu 13.10.2008 r. wraz z 3 osadzonymi - na jednego osadzonego przypadła powierzchnia 2,51 m² w okresie 14.10.2008 r. – 16.10.2008 r. wraz z dwoma osadzonymi, w dniach 13.11.2008 r. i 18.11.2008 r., zatem na jednego osadzonego przypadła powierzchnia 3,35 m²,

- pawilonie (...) celi nr(...) o powierzchni 36,15 m² odpowiednio sam oraz wraz z jednym osadzonym,

- pawilonie (...) celi nr(...) o powierzchni 13,98 m² w okresach: 14.11.2008 r. – 17.11.2008 r., 19.11.2008 r. – 7.12.2008 r. wraz z trzema osadzonymi – na jednego osadzonego przypadła powierzchnia 3,50 m²

- pawilonie(...) celi nr (...) o powierzchni 14,25 m² w okresach: 8.12.2008 r. - 9.12.2008 r., 13.12.2008 r. – 17.12.2008 r., 19.12.2008 r. 22.12.2008 r. wraz z trzema osadzonymi - na jednego osadzonego przypadła powierzchnia 3,56 m², w okresach: 10.12. (...) -12.12.2008 r., 18.12.2008 r. wraz z dwoma osadzonymi - na jednego osadzonego przypadła powierzchnia 4,75 m²,

- pawilonie (...) celi nr (...) o powierzchni 9,55 m² w okresie 22.12.2008 r.-29.12.2008 r. wraz z trzema osadzonymi - na jednego osadzonego przypadła powierzchnia 2,39 m², w okresie 29.12.2008 r. -30.12.2008 r. wraz z dwoma osadzonymi - na jednego osadzonego przypadła powierzchnia 3,18 m²

- pawilonie (...) celi nr(...)o powierzchni 7,06 m² w okresie 23.02.2009 r. - 3.03.2009 r. wraz z dwoma osadzonymi - na jednego osadzonego przypadła powierzchnia 2,35 m²,

- pawilonie (...) celi nr(...) o powierzchni 7,06 m² w okresach: 3.03.2009 r. - 4.03.2009 r., 6.03.2009 r.- 8.03.2009 r., 10.03.2009 r., 12.03.2009 r. wraz z jednym osadzonym - na jednego osadzonego przypadła powierzchnia 3,53 m², w dniach 5.03.2009 r., 9.03.2009 r. 11.03.2009 r. wraz z dwoma osadzonymi - na jednego osadzonego przypadła powierzchnia 2,35 m²,

- w pawilonie (...) celi nr(...) o powierzchni 7,90 m² w okresach 12.03.2009 r., 29.03.2009 r.14.2009 r. – 3.04.2009 r. ,10.03.2009 r. - 19.04. 2009 r., 30.04.2009 r. - 5.052009 r., 13.05.2009 r. - 17.05.2009 r., 17.07.2009 r. – 20.07.2009 r., 29.07.2009 r. – 3.08.2009 r., 12.08.2009 r. - 17.08.2009 r., 25.08.2009 r. – 27.08.2009 r., 31.08.2009r. - 9.09.2009 r., 15.09.2009 r. – 24.09.2009 r., 2.10.2009 r. – 6.10.2009 r. 16.10.2009 r. – 11.11.2009 r., 17.11.2009 r. – 3.12.2009 r. wraz z dwoma osadzonymi - na jednego osadzonego przypadła powierzchnia 2,63 m², w okresach: 13.03.2009 r. – 16.03.2009 r., 18.03.2009 r. – 28.03.2009 r., 20.04.2009 r. – 29.04.2009r.,7.05.2009r. -12.05.2009 r., 18.05.2009 r., 8.07.2009 r. – 16.07.2009 r., 21.07.2009 r. – 28.07.2009 r., 10.08.2009 r. -11.08.2009 r., 18.08.2009 r. – 24.08.2009r. wraz z trzema osadzonymi, zatem na jednego osadzonego przypadła powierzchnia 1,96 m² w okresach: 17.03.2009 r., 30.03.2009 r., 6.05.2009 r., 4.08.2009 r. – 9.08.2009 r., 28.08.2009 r. – 30.08.2009 r., 10.09.2009 r. – 14.09.2009r., 25.09.2009 r. – 1.10.2009 r., 7.10.2009 r. – 15.10.2009 r., 12.11.2009 r. – 16.11.2009 r. wraz z jednym osadzonym, zatem na jednego osadzonego przypadła powierzchnia 3,95 m²,

Od dnia 3.12.2009 r. powód przebywał w pawilonie (...) w celi nr (...) o powierzchni 7,90 m² wraz z jedna osobą, zatem na jednego osadzonego przypadła powierzchnia 3,95 m².

Podczas pobytu powoda w Areszcie Śledczym W.-M. w okresie objętym pozwem, tj. w okresie od lipca 2006 r. do kwietnia 2009 r. panowało tam w części okresu przeludnienie i osadzeni byli umieszczani w celach, w których powierzchnia na jedną osobę wynosiła mniej niż 3 m². Przeludnienie w tym okresie wynosiło od 102,5% do 128,6%. Cele, w których osadzany był powód były wyposażone w sprzęt kwaterunkowy w postaci łóżka i taboretu przypadających na każdego osadzonego, stół szafkę wisząca, wieszak, lustro oraz sprzęt do utrzymania czystości – miska, kosz na śmieci, szufelką ze zmiotką i szczotka klozetowa. W latach 2006 – 2007 część cel mieszkalnych wyposażona była w kąciki sanitarne oddzielone firanką, brak informacji o wyglądzie i sposobie oddzielenia kącików w

pozostałym okresie i w pozostałych celach. W celach mieszkalnych mnożyło się robactwo (karaluchy), z tego powodu przeprowadzana była dezynfekcja.

W celi izolacyjnej, w której przebywał powód znajdowała się toaleta typu tureckiego, posiadająca spłuczkę. W celi znajdowała się również miska, którą powód mógł spłukać toaletę. Powód stawiał miskę na toalecie w nocy, żeby do celi nie przedostały się szczury. Toaleta nie była oddzielona od reszty celi, zaś po skorzystaniu z niej w celi unosił się nieprzyjemny zapach, co przeszkadzało powodowi w spożywaniu posiłków. W celi izolacyjnej brakowało szczotki klozetowej. Osadzeni, którzy byli zobowiązani do sprzątnięcia celi, w których przebywali otrzymywali środki czystości do mycia toalety. Podczas pobytu w ww. celi powód cierpiał na wymioty. Powód w tym czasie dokonał samookaleczenia, połknął ciało obce i z tego powodu był hospitalizowany.

Podczas pobytu w Areszcie Śledczym W. – M. powód przebywał też czasowo w celi tzw. transportowej w pawilonie (...) panowały tam okresowo warunki przeludnienia, kącik sanitarny oddzielony był murem i przesuwanymi drzwiami.

Wyrokiem z dnia 25 sierpnia 2009 r. Sąd Okręgowy w Warszawie oddalił powództwo K. R. przeciwko pozwanemu w sprawie o zapłatę zadośćuczynienia i odszkodowania za działanie funkcjonariuszy pozwanego polegających na niezapewnieniu bezpieczeństwa, ignorowaniu jego osoby oraz kierowaniu gróźb karanych pod jego adresem (wyrok z uzasadnieniem – k. 80-82).

Wyrokiem z dnia 25 sierpnia 2009 r. Sąd Okręgowy w Warszawie oddalił powództwo K. R. przeciwko pozwanemu w sprawie o zapłatę zadośćuczynienia i odszkodowania za naruszenie jego praw konstytucyjnych, jak i praw wynikających z deklaracji Praw człowieka oraz z uwagi na niezapewnienie mu diety wyznaniowej i głodzenie (wyrok z uzasadnieniem – k. 83-85).

Sąd poczynił powyższe ustalenia w oparciu o dowody zgromadzone w sprawie, którym dał wiarę, jako spójnym, logicznym i wzajemnie się uzupełniającym. Wniosek o ponowne przesłuchanie powoda został oddalony, ponieważ po jego przesłuchaniu nie ujawniły się nowe okoliczności faktyczne. Okoliczność, że powód w okresie od ostatniego przesłuchania stał się bardziej dojrzałym człowiekiem i z tego względu może inaczej oceniać rzeczywistość, nie stanowi przesłanki jego ponownego przesłuchania. Zresztą w chwili przesłuchania powód miał 26 lat i brak jest podstaw by kwestionować jego przesłuchanie z uwagi na wiek. Poza tym dowód ma dotyczyć faktu mającego istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, a nie jego oceny.

Zdaniem Sądu Okręgowego powództwo zasługiwało na częściowe uwzględnienie.

Zgodnie z art. 23 k.c., dobra osobiste człowieka pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach. Zgodnie z art. 24 § 1 k.c. ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Stosownie zaś do art. 448 k.c., w razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia.

Dokonując zatem oceny, czy w trakcie pobytu powoda we wskazanych jednostkach, doszło do naruszenia dóbr osobistych powoda, w szczególności czci (godności) i prawa do intymności i prywatności, Sąd miał na względzie, iż co do zasady pobyt w jednostkach penitencjarnych wiąże się z ograniczeniem wolności i swobód jednostki a także zmianą sposobu i warunków życia osoby skazanej lub tymczasowo aresztowanej. Sam pobyt w warunkach ograniczonej swobody jest zatem dolegliwością dla osoby skazanej lub tymczasowo aresztowanej i niejednokrotnie jest przyczyną subiektywnie odczuwanej krzywdy. Naruszenie dóbr osobistych powinno zatem opierać się wyłącznie na kryterium obiektywnym, tj. odczuciu ogółu społeczeństwa. W orzecznictwie Sądu Najwyższego w zasadzie ugruntował się już pogląd, że warunki jakie Państwo powinno zapewniać osobie pozbawionej wolności nie powinny naruszać jej godności

osobistej a także prawa do prywatności. Wymóg zapewnienia godziwych warunków odbywania kary pozbawienia wolności jest bowiem jednym z podstawowych kanonów nowożytnego państwa prawa, znajdujących wyraz w normach prawa międzynarodowego.

W ocenie Sądu Okręgowego doszło do naruszenia dóbr osobistych powoda w wyniku osadzenia go w warunkach tzw. przeludnienia czyli w celach, w których powierzchnia przypadająca na jednego osadzonego wynosiła mniej niż 3m².

Powód w okresie od sierpnia 2007 r. do kwietnia 2009 r. ponad 350 dni spędził w warunkach nadmiernego przeludnienia, gdzie powierzchnia na jednego osadzonego wynosiła od 1,96 do 2,63 m², przy czym wskazać należy, że za okres od lipca 2006 r. do sierpnia 2007 r. zaludnienie cel nie było monitorowane, jednakże jak wynika z notatki służbowej w informacji kierowanych do sędziego penitencjarnego, przeludnienie w tym czasie w tej jednostce wynosiło od 117,2% do 129,6%, co wskazuje, z wysokim prawdopodobieństwem, że w tym czasie powód również był osadzany w celach mniejszych niż 3 m². Przekroczenie pojemności jednostki w tym okresie o kilkanaście procent musiało bowiem skutkować rotacyjnym osadzaniem skazanych w przeludnionych celach. Takie okoliczności potwierdzili wszyscy zeznający w sprawie świadkowie, których wskazali, że w czasie osadzenia powoda w celi tzw. celi transportowej (pawilon (...)), której powierzchnia wynosiła ok. 21 m², przebywało od 6 do 12 osób, co dawało nawet 1,75 m² na osobę.

Takich warunków nie można uznać za uzasadniony i normalny element kary pozbawienia wolności, co wynika także z art. 110 § 2 k.k.w., w którym ustawodawca, dostosowując przepisy dotyczące wykonania kary pozbawienia wolności do norm prawa europejskiego, zawarł wymogi dotyczące warunków bytowych w celach mieszkalnych i wskazał, że powierzchnia przypadająca na skazanego nie może wynosić mniej niż 3 m², cele muszą być wyposażone w odpowiedni sprzęt zapewniający skazanemu osobne miejsce do spania i odpowiednie warunki higieny, dostateczny dopływ powietrza oraz odpowiednią temperaturę i oświetlenie. Tylko w szczególnie uzasadnionych wypadkach określonych w art. 248 k.k.w. i przy zachowaniu trybu postępowania wskazanego w tym przepisie oraz w przewidzianych w nim przepisach wykonawczych, może dojść do ograniczenia wielkości powierzchni celi na jednego skazanego poniżej 3 m², jednakże jedynie na czas określony. Musi to być czas ściśle określony i nie nadmiernie długi, chodzi bowiem o wyjątek od zasady.

Wprawdzie strona pozwana wskazywała notatce służbowej dołączonej do odpowiedzi na pozew, że sędzia penitencjarny był informowany o przeludnieniu w okresach, w których był w jednostce osadzany powód. Jednakże na te okoliczności nie przedstawiał stosownych zarządzeń, które stanowiłyby tego dowód. Przede wszystkim strona pozwana nie wskazała nawet jaki był szczególnie uzasadniony wypadek, na podstawie którego dochodziło do osadzenia powoda w przeludnionych celach. Przepis art. 248 k.k.w. mógł być bowiem zastosowany tylko w wyjątkowych okolicznościach, a ponadto na czas przejściowy. Również Sąd nie dopatrywał się również w ustalonym stanie faktycznym takich uzasadnionych wypadków. Przeludnienie, które stanowi wyniki polityki penitencjarnej państwa, skutkujące osadzeniem odbywających karę pozbawienia wolności w liczbie osób przewyższających pojemność istniejących jednostek penitencjarnych, nie stanowi wyjątkowej okoliczności. WW. przepis nie może sankcjonować permanentnego przeludniania w jednostce penitencjarnej. Stale występujące przeludnienie w jednostce pozwanego, skutkujące tym na przestrzeni ponad 3 lat prawie połowę tego okresu powód odbył karę pozbawienia wolności w przeludnionej celi, pozwala przypisać bezprawność działaniom strony pozwanej i nie może być uznane za wykonywanie uprawnień wskazanych w art. 248 k.k.w.

Osadzenie w ww. warunkach stanowi naruszenie dóbr osobistych i wyrządzenie krzywdy powodowi. Bez względu na to czy powód jest osobą pozbawioną wolności czy osobą, której działania nie wykroczyły poza porządek prawny i nie zostały penalizowane przez państwo, przysługuje mu niezbywalna godność ludzka, która rodzi po jego stronie jako osoby skazanej prawo do przestrzeni życiowej wyrażającej się normie 3 m². Długotrwała konieczność przebywania z innymi osobami w pomieszczeniach, gdzie powierzchnia przypadająca na jednego osadzonego jest mniejsza niż 3 m² godziła w poczucie godności powoda i mogła ingerować w jego prywatność. Sam fakt skazania powoda na karę pozbawienia wolności nie usprawiedliwia tak daleko idących, wręcz skrajnych ograniczeń w przestrzeni życiowej.

Odnosząc się do pobytu powoda w celi izolacyjnej w okresie od 3.04.2009 r. do 10.04.2009 r. w pierwszej kolejności Sąd wskazał, że powód miał świadomość warunków panujących w ww. celi, gdyż już wcześniej był karany dyscyplinarnie poprzez umieszczenie w izolatce, co jednak nie powstrzymało go to od dalszego naruszania porządku w jednostce, skutkującego dalszym osadzaniem w celi izolacyjnej. Sanitariat w postaci toalety tureckiej zdaniem Sądu nie naruszył godności powoda, gdyż jest to jeden z rodzajów toalet praktykowanych jeszcze w niektórych częściach Europy. Brak oddzielenia kąpaka sanitarnego od reszty celi izolacyjnej nie powodował naruszenia prawa do intymności powoda, gdyż przebywał on w celi sam. Z kolei skutki w ocenie Sądu przebywania w celi, do której za pośrednictwem systemu kanalizacyjnego mogły wejść szczury powodowało niewątpliwie dyskomfort powoda i naruszało jego godność. Jednakże naruszenie to było na tyle krótkie (7 dni), że nie sposób uznać by uzasadniało zwiększenie krzywdy i tym samym przyznanie zadośćuczynienia z tego tytułu. Ponadto jak sam zeznał powód, szczury nie przedostały się ostatecznie do celi izolacyjnej.

Przebywając w AŚ (...) – M. miał zapewniony dostęp do wszystkich wymaganych urządzeń (z tym, że w latach 2006-2007 przebywał w celach, w których kąpaki sanitarne były oddzielone od reszty celi jedynie firanką). Nie wykazał aby cele nie były wyposażone w niezbędny sprzęt kwaterunkowy. Powód mógł zwrócić się o dostarczenie zarodków czystości w celu dbania o czystość toalety. Powód nie wykazał, by pozostałe warunki bytowe w wyżej wymienionych jednostkach penitencjarnych były na tyle niedogodne, że naruszały one jego godność osobistą i prawo do intymności. Wprawdzie w jednej z cel występowały karaluchy, ale jak wynika z zeznań świadka A. M., przedstawiciele pozwanego dokonywali w celu eliminacji insektów w drodze dezynsekcji.

Powód, na którym spoczął ciężar udowodnienia okoliczności, z których wywodzi skutki prawne nie wykazał też aby podczas pobytu w jednostce był szykanowany. Świadcowie zeznający na te okoliczności nie byli bezpośrednimi obserwatorami takich zachowań funkcjonariuszy pozwanego. Brak również podstaw faktycznych do przyjęcia by w czasie osadzenia pogorszył się stan zdrowia powoda i by ewentualne pogorszenie stanowiło wynik osadzenia w warunkach przeludnienia.

Krzywda sygnalizowana przez powoda wynika nie tylko z przebywania w warunkach przeludnienia, ale również z samego faktu osadzenia powoda w młodym wieku, jeszcze przed ukończeniem 18 roku życia. Jednakże uszczerbek niemajątkowy podlega rekompensacie tylko w takim zakresie, jaki wynika z faktu osadzenia go w warunkach przeludnienia, a nie z faktu osadzenia powoda w areszcie śledczym. Normalnym skutkiem prawomocnego wyroku skazującego na karę pozbawienia wolności za popełnione przestępstwo jest znoszenie reżimu izolacji od reszty społeczeństwa w warunkach bytowych niewątpliwie gorszych niż te które powód hipotetycznie miałby możliwość osiągnąć „na wolności”.

Zgodnie z treścią art. 448 k.c. sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. Wskazany przepis jest wyrazem dyskrecjonalnej władzy sędziowskiej, oznacza to, że przyznanie zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę nawet w przypadku spełnienia wszystkich przesłanek ustawowych ma charakter fakultatywny, zaś wysokość zadośćuczynienia zależy od wszystkich okoliczności sprawy i powinna być „odpowiednia”, co oznacza, że sąd orzekając o wysokości zadośćuczynienia kieruje się wszystkim okolicznościami sprawy. Musi przedstawiać odczuwalną wartość ekonomiczną, nie będącą jednakże wartością nadmierną w stosunku do doznanej krzywdy. Indywidualny charakter zadośćuczynienia przesądza o tym, że ostateczne ustalenia, jaka konkretnie kwota jest „odpowiednia” z istoty swej należy do sfery swobodnego uznania sędziowskiego, lecz nie może to być uznanie dowolne.

Głównym kryterium przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia jest rozmiar szkody niemajątkowej (krzywdy). Wynika to zasadniczo z kompensacyjnej funkcji zadośćuczynienia. Suma przyznana tytułem zadośćuczynienia ma być zatem ekwiwalentem rzeczywistego uszczerbku, ale utrzymana zarazem w granicach „odpowiedniości”. Dlatego wysokość zadośćuczynienia nie może być symboliczna, a ekonomicznie odczuwalna i mieć indywidualizowany charakter. Na rozmiar krzywdy wpływa przed wszystkim intensywność cierpień psychicznych i fizycznych, trwałość tych cierpień, ich nieodwracalny charakter. Cierpienia psychiczne, które urastają do rangi choroby psychicznej, mogą

uzasadniać zwiększenie sumy świadczenia. Stopień winy sprawcy ma również znaczenie przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia za doznaną krzywdę.

Przenosząc powyższe rozważania na grunt niniejszej sprawy, Sąd I instancji uznał, iż żądanie dochodzone niniejszym pozwem od pozwanego w kwocie 120.000 zł z tytułu zadośćuczynienia jest nazbyt wygórowane. Na marginesie Sąd zaznaczył, że wskazane przez powoda kotwa 120.000 zł stanowi wyłącznie zadośćuczynienie, a nie odszkodowanie, co wynika z uzasadnieniu pozwu i dalszych pism procesowych, w których jako podstawę faktyczną wskazał wyłącznie swoje cierpienia i niedogodności o charakterze niemajątkowym, zaś nie powoływał się na uszczerbek majątkowy.

Biorąc pod uwagę wszystkie okoliczności faktyczne niniejszej sprawy, zdaniem Sądu Okręgowego odpowiednią sumą zadośćuczynienia za krzywdę doznaną przez powoda będzie kwota 5.000 zł. Biorąc pod uwagę sytuację majątkową powoda, taka kwota będzie niewątpliwie odczuwalna. Pomocniczym kryterium, którym kierował się Sąd, jest poziom stopy życiowej społeczeństwa. Zadośćuczynienie ma charakter kompensacyjny, ale jego wysokość nie powinna być nadmierna i oderwana od aktualnych stosunków majątkowych społeczeństwa. Na wysokość zadośćuczynienia wpłynęła nieumyślna wina pozwanego i co najwyżej średni jej stopień oraz okres w którym powód przebywał w warunkach naruszających jego dobra osobiste. Działanie pozwanego wynikało z ogólnej sytuacji w jakiej znajdowało się więziennictwo w tamtym okresie, a nie miało na celu upokorzenia powoda. Powód naruszając normy prawa karnego sam przyczynił się do powstania i rozmiarów swojej krzywdy wynikającej z samego faktu osadzenia, zatem cierpienia z tym związane nie zasługują na rekompensatę. Ponadto powód nie wykazał by osadzenie go w warunkach przeludnienia spowodowało dalej idące skutki poza odczuwaniem dyskomfortu psychicznego oraz ciasnoty. Nie bez wpływu na wysokość przyznanego zadośćuczynienia pozostaje również fakt, że większość zarzutów kierowanych przez powoda pod adresem pozwanego nie znalazło odzwierciedlenia w ustaleniach faktycznych poczynionych przez Sąd w niniejszej sprawie. Orzeczenie o kosztach zapadło przy zastosowaniu art. 102 k.p.c.

Apelacje wniosły obie strony.

Powód zaskarżył powyższy wyrok w zakresie punktów 1 i 2, zarzucając naruszenie prawa procesowego poprzez odstąpienie od przesłuchania uzupełniającego powoda, podczas gdy zarówno zakres rozszerzenia powództwa do jakiego doszło już po przesłuchaniu powoda na wstępnym etapie procesu, jak i wskazane przez pełnomocnika okoliczności związane z osobą powoda, uzasadniały dopuszczenie dowodu z przesłuchania powoda, celem wyjaśnienia i przedstawienia istotnych okoliczności osobistych, mających wpływ na rozmiar miarkowanego zadośćuczynienia. Z uzasadnienia apelacji wynika nadto, że powód nie zgadza się z wysokością zasądzonego zadośćuczynienia.

Wniósł o zmianę wyroku w skarżonej części poprzez uwzględnienie powództwa w całości. Poza tym powód przedstawił jeszcze wywód uzupełniający apelację, w których odniósł się zarówno do kwestii faktograficznych jak i prawnych.

Pozwany zaskarżył powyższy wyrok w zakresie punktu 1, 3 i 4, zarzucając:

- naruszenie art. 230 k.p.c. poprzez brak jego zastosowania w sytuacji braku zakwestionowania przez stronę przeciwną twierdzeń pozwanego, iż sędzia penitencjarny był informowany o konieczności rozmieszczenia osadzonych niezgodnie z art. 110 k.k.w.
- naruszenie art. 448 k.c. w zw. z art. 24 k.c. poprzez przyjęcie, że w oparciu o ustalony w sprawie stan faktyczny możliwe jest stwierdzenie zaistnienia wszystkich przesłanek odpowiedzialności z tytułu zadośćuczynienia,
- naruszenie art. 102 k.p.c. w zw. z art. 98 k.p.c. poprzez niewłaściwe zastosowanie przez przyjęcie, że powód jako strona w przeważającej części przegrywająca proces nie jest zobowiązany do zwrotu kosztów procesu na rzecz pozwanego.

Wskazując na te zarzuty wniósł o zmianę wyroku w zaskarżonej części i oddalenie powództwa w całości, tj. również co do kwoty 5.000 zł oraz zasądzenie od powoda kosztów zastępstwa procesowego za I instancję według norm przepisanych oraz za postępowanie apelacyjne na rzecz Skarbu Państwa – Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa

według norm prawem przepisanych, ewentualnie uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy w tym zakresie Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach procesu.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja pozwanego nie zasługiwała na uwzględnienie.

W wyroku z dnia 17 marca 2010 r., II CSK 486/09 (Lex nr 599534) Sąd Najwyższy zaliczył prawo do godnego odbywania kary pozbawienia wolności do katalogu dóbr osobistych podlegających ochronie. Wyjaśnił nadto, że działania naruszające te dobra mogą rodzić odpowiedzialność Skarbu Państwa na podstawie art. 24 i 448 k.c. a nadmierne zagęszczenie celi może samo w sobie być kwalifikowane jako traktowanie niehumanitarne. Stanowisko to, nawiązujące do wcześniejszego orzecznictwa, w szczególności do wyroku Sądu Najwyższego z dnia z dnia 28 lutego 2007 r., V CSK 431/06 (OSNC 2008/1/13), należy uznać obecnie za utrwalone (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z 18 kwietnia 2013 r., III CSK 232/12 i z 14 listopada 2013 r., IV CSK 121/13), zwłaszcza w świetle uchwały 7 sędziów SN z dnia 18 października 2011 r., III CZP 25/11 (OSNC 2012/2/15): „Umieszczenie osoby pozbawionej wolności w celi o powierzchni przypadającej na osadzonego mniejszej niż 3 m² może stanowić wystarczającą przesłankę stwierdzenia naruszenia jej dóbr osobistych. Odpowiedzialność Skarbu Państwa na podstawie art. 448 k.c. za krzywdę wyrządzoną tym naruszeniem nie zależy od winy.” Niezasadny jest więc zarzut kwestionujący prawidłowość stwierdzenia przez Sąd w ustalonych okolicznościach sprawy, że doszło do naruszenia dóbr osobistych powoda i w konsekwencji zastosowania art. 448 k.c. w zw. z art. 24 k.c.

Również zarzut naruszenia art. 230 k.p.c. nie zasługiwał na uwzględnienie. W okresie obowiązywania art. 248 § 1 k.k.w. w orzecznictwie Sądu Najwyższego dotyczącym naruszenia dóbr osobistych skazanego przez osadzenie go w celi o powierzchni mniejszej niż dopuszczalna przyjmowano, że przepis ten musi być wykładany ściśle, a nawet restrykcyjnie. To na stronie pozwanej - zgodnie z zasadami art. 23 k.c. - spoczywał ciężar udowodnienia, że ograniczenie powierzchni celi, przyjęte w wydanym przez dyrektora zakładu karnego na podstawie art. 248 § 1 k.k.w. zarządzeniu, nastąpiło z konkretnej przyczyny o charakterze nadzwyczajnym i na krótki czas, a więc udowodnienie zaistnienia sytuacji tymczasowej o wyjątkowym charakterze, wyłączającej bezprawność naruszenia dóbr osobistych (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z 28 lutego 2007 r., V CSK 431/06, OSNC 2008/1/13, z 17 marca 2010 r. II CSK 486/09 i uchwałę SN z 18 października 2011 r., III CZP 25/11). Odroczenie utraty mocy obowiązującej art. 248 § 1 k.k.w., orzeczone wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 maja 2008 r., SK 25/07, nie daje podstaw do przyjęcia, że przepis ten, niezgodny z art. 40, art. 41 ust. 1 i art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, mógł być do tego czasu (18 miesięcy od 5 czerwca 2008r.) stosowany poprzez powołanie się na obowiązek przyjęcia każdej osoby kierowanej do jednostki oraz przekazywanie informacji o przekroczeniu najniższej normy sędziemu penitencjarnemu. Art. 248 § 1 k.k.w. pozwalał na odstępstwo od normy 3 m² na osobę tylko w szczególnie uzasadnionych przypadkach. W niniejszej sprawie nie zostało wykazane, by w ogóle były wydawane zarządzenia w trybie art. 248 § 1 k.k.w., a jeśli nawet były wydawane, to że wiązały się z konkretnymi, przejściowymi przyczynami.

Zarzut naruszenia art. 102 k.p.c. opiera się na powołaniu judykatu powołanego już przez Sąd I instancji (nieprecyzyjnie określonego co do sygnatury – powinno być I PK 585/02) dotyczącego sytuacji, w której powódka przegrała proces, a więc powództwo było w całości niezasadne a nie jak w tej sprawie - niezasadne w części ale co do zasady usprawiedliwione. Poza tym zakres uwzględnienia niniejszego żądania okazał się ostatecznie szerszy na skutek apelacji powoda, o czym będzie mowa w dalszej części uzasadnienia. Można się zgodzić z Sądem Okręgowym, że sytuacja życiowa powoda, w tym materialna, przemawiały przeciwko zasądzeniu kosztów w stosunku do wyniku sprawy. Zaskarżone rozstrzygnięcie o kosztach ma uzasadnienie także w treści art. 100 k.p.c.

Apelacja powoda okazała się zasadna w części.

Zarzut nieprzesłuchania ponownego powoda nie jest trafny. Wniosek w tym przedmiocie, zgłoszony przez pełnomocnika powoda na rozprawie w dniu 8 października 2014 r. (00:10:28) i podtrzymany 3 grudnia 2014r. (00:01:51-02:03:45), nie zawierał tezy która usprawiedliwiałaby jego uwzględnienie. Ostatecznie pełnomocnik wskazał na spodziewaną zmianę w postrzeganiu świata przez powoda i umiejętności przedstawiania swych racji

po 3-4 latach od przesłuchania oraz potrzebę zbadania „czy podnoszone przez niego roszczenia są uzasadnione”. Tak sformułowana teza dowodowa nie odnosi się do faktów podlegających dowodzeniu, nie respektuje więc reguły wyrażonej w art. 227 k.p.c. (przedmiotem dowodu są fakty mające dla rozstrzygnięcia sprawy istotne znaczenie). Trudno też dopatrzeć się racjonalności odnośnie samej tezy o zmianach w postrzeganiu rzeczywistości przez powoda, który zeznając był już od dawna osobą dorosłą.

Także na etapie postępowania apelacyjnego nie zostało wykazane, by ponowne przesłuchanie powoda mogło wpłynąć na wynik sprawy, rozumiany jako wyjaśnienie wszystkich istotnych i spornych okoliczności dotyczących stosunków prawnych pomiędzy stronami sporu. Należy zarazem w tym miejscu przypomnieć, że dowód z przesłuchania powoda nie był jedynym dowodem, jakim dysponował sąd w tej sprawie. Reasumując, wobec przesłuchania już w sprawie powoda, przeprowadzenia szeregu innych dowodów oraz niewskazania tezy dowodowej, która dotyczyłaby konkretnych faktów mających podlegać udowodnieniu za pomocą ponownego przesłuchania, zasadnie Sąd Okręgowy nie uwzględnił wniosku. Sąd prawidłowo zastosował art. 299 k.p.c.

Nie było także potrzeby doprowadzenia powoda na rozprawę apelacyjną (o co wnosił), ponieważ również w postępowaniu apelacyjnym nie zaszła potrzeba jego ponownego przesłuchania. Kodeks postępowania cywilnego nie przewiduje obowiązku doprowadzenia pozbawionych wolności stron, w tym także tych, które nie są reprezentowane przez profesjonalnego pełnomocnika, na poszczególne terminy rozprawy. W przypadku osób odbywających karę pozbawienia wolności ich niemożność uczestniczenia w rozprawie jest przeszkodą wywołaną przez nie same, której wprawdzie nie da się przewyciężyć bez udziału sądu, jednak nie zobowiązuje to sądu do zarządzenia doprowadzenia ich na każdą rozprawę. Z tych względów sąd obowiązany jest zarządzić doprowadzenie na rozprawę strony pozbawionej wolności tylko wtedy, gdy uzna, że jej obecność jest niezbędna ze względów procesowych lub gdy nieobecność ta mogłaby pozbawić stronę możliwości obrony jej praw (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 2012 r., IV CSK 473/11, OSNC 2012/12/146 oraz z dnia 17 kwietnia 2013 r., I CSK 473/12, LEX nr 1341649). Taka sytuacja w niniejszej sprawie nie zachodziła.

Apelacja powoda podlegała częściowemu uwzględnieniu jeśli chodzi o zarzut zaniżenia zadośćuczynienia, a więc w istocie zarzut naruszenia art. 448 k.c. Kwota zasądzona zaskarżonym wyrokiem nie przystaje do ustalonego zakresu naruszenia prawa powoda do godnego odbywania kary pozbawienia wolności. Zważyć należy, że powód łącznie ponad rok przebywał w przeludnionych celach w okresie objętym roszczeniem oraz, że znosił także inne niedogodności wskazane w motywach zaskarżonego orzeczenia. Ponadto zdaniem Sądu Apelacyjnego zadośćuczynienie należy się powodowi także za poważny dyskomfort jaki odczuwał w związku z realną obawą przed wtargnięciem szczurów do celi izolacyjnej, Konieczność zapobiegania takiemu zdarzeniu w drodze zasłaniania otworu klozetowego miską naruszało jego godność mimo, że stan taki trwał stosunkowo niedługo, bo 7 dni i szczury nie dostały się ostatecznie do celi. Nie przekonuje też argumentacja Sądu I instancji, że mógł powód uniknąć osadzenia w celi izolacyjnej nie dopuszczając się nieprawidłowych zachowań. Można by ją przecież równie dobrze odnieść do samego pozbawienia wolności, które również jest następstwem zachowań sprzecznych z prawem.

Ma rację powód, że kwota 5.000 zł w okolicznościach sprawy jest rażąco zaniżona. Warto w tym miejscu wskazać na kwoty jakie Skarb Państwa godził się płacić tytułem zadośćuczynienia innym poszkodowanym niewłaściwymi warunkami osadzenia, w tym w szczególności dotkniętych przeludnieniem w celach, którzy wystąpili z roszczeniami przed Europejski Trybunał Praw Człowieka na podstawie art. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Jak wynika z informacji zamieszczonych w N. Ministerstwa Sprawiedliwości z 9 września 2015 r., są to kwoty w wielu przypadkach przekraczające 10.000 zł. Chodzi tu o następujące decyzje: z dnia 16 lipca 2015 r. wydane w sprawach D. przeciwko Polsce (skarga nr 25609/14), Ł. przeciwko Polsce (skarga nr 24458/13), N. przeciwko Polsce (skarga nr 42432/13) oraz R. przeciwko Polsce (skarga nr 33779/14), a także z dnia 30 lipca 2015 r. wydane w sprawach Z. przeciwko Polsce (skarga nr 76137/13), Stożek przeciwko Polsce (skarga nr 49676/13), B. przeciwko Polsce (skarga nr 28653/13) oraz G. przeciwko Polsce (skarga nr 30699/13), w których roszczenia odszkodowawcze skarżących przeciwko Skarbowi Państwa zostały zaspokojone jedynie w niewielkim zakresie bądź w ogóle nie zostały zaspokojone.

Tytułem słusznego zadośćuczynienia Rząd zobowiązał się zapłacić skarżącym odpowiednio kwoty: 18.000 zł, 6.750 zł, 13.400 zł, 15.460 zł., 19.720 zł, 26.600 zł, 13.000 zł oraz 13.000 zł.

Kilkanaście miesięcy odbywania kary w celach przeludnionych, niejednokrotnie w znacznym stopniu, i przy tym jeszcze w latach 2006-2007 w celach, w których w których kąciki sanitarne były oddzielone od reszty celi jedynie firanką winno – zdaniem Sądu Apelacyjnego – podlegać kompensacie w rozmiarze 14.000 zł, a naruszenie godności z powodu złych warunków przebywania w celi izolacyjnej przez 7 dni – dalszego 1.000 zł. Łącznie więc roszczenie zasługiwało na uwzględnienie w wysokości 15.000 zł.

Dalej idące roszczenie należało uznać za wygórowane. Należy bowiem podzielić argumentację Sądu Okręgowego akcentującą fakt, że odbywanie kary samo w sobie jest i powinno być poważną dolegliwością i wiąże się z ograniczeniem wolności i swobód jednostki a także zmianą sposobu i warunków życia osoby skazanej. Konieczne jest oddzielenie krzywdy wynikającej z odbywania kary w złych warunkach od krzywdy będącej następstwem pobawienia wolności stanowiącego karę za popełnione przestępstwo. Niewątpliwie odczuwana przez powoda krzywda ma w znacznej mierze podłoże subiektywne, tkwiące w samej izolacji, wieloletnim przebywaniu w warunkach więziennych, co nie mogło jednak skutkować przyznaniem zadośćuczynienia.

Z przedstawionych względów, przyjmując za swoje ustalenia Sądu Okręgowego, Sąd Apelacyjny orzekł jak w wyroku na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. i art. 385 k.p.c. Orzeczenie o kosztach zapadło przy zastosowaniu art. 100 k.p.c.
